

BAGI ZOLTÁN PÉTER

Alfonso Montecuccoli a Habsburg család szolgálatában

1570–1598*

Peter Hamish Wilson a harmincéves háború (1618–1648) történetéről írott művében megállapítja, hogy a 17. századi Európa legnagyobb és legjelentősebb konfliktusának első szakaszában részt vett hadvezérek közül többen is az Oszmán Birodalom elleni tizenöt éves háborúban (1593–1606) szerezték első hadi tapasztalataikat vagy katonai hírnevet maguknak, amely a későbbiekben lehetőséget teremtett számukra nagyobb hadseregek vezetésére.¹ Gondoljunk csak Albrecht Wenzel Eusebius Valdštejn/Wallensteinre, Jean T'Serclaes de Tillyre vagy a Protestáns Unió híres-hírhedt parancsnokára, Peter Ernst II. von Mansfeldre. A harmincéves háború kétségkívül egyik leghíresebb hadvezére, Raimondo Montecuccoli természetesen nem tartozhat ehhez az illusztris társasághoz, már csak azért sem, mivel 1609-ben született. Meg kell azonban jegyeznem, hogy nem ő volt a család első tagja, aki a modenai hercegek szolgálata helyett a Habsburg-házét választotta. Jelen dolgozatom a 17. századi híres hadvezér egy távoli rokonának, Alfonso Montecuccoli életútjából azt a négy évtizedet követem végig, amelynek során a Habsburg-családot szolgálta, külön kiemelve a tizenöt éves háborúban játszott szerepét.

Alfonso Montecuccoli életpályája 1592-ig

Gróf Alfonso Montecuccoli, a modenai területen fekvő Riva és Montespecchio ura 1546-ban született. Feltételezések szerint 1568 körül Alfonso d'Estével, Montecchio őrgrofjával (1527–1587) a Francia Királyságba utazott, hogy a francia király, IX. Károly (1560–1574) oldalán részt vegyen a hugenották ellen vívott úgynevezett harmadik francia vallásháborúban. Az 1570. augusztus 8-án megkötött saint-germain-i béke után azonban nem tért vissza Modenába, hanem a párizsi udvarban maradt. Itt az itáliai gróf feleségül vette Isabelle de Coqui-t, ám házassága nem tartott sokáig, hiszen hamarosan özvegyiségre jutott. Ekkoriban a hadi tapasztalatok mellett új ismeretekre tett szert az ifjú Montecuccoli, hiszen arája halála után az udvari élet forgatagával is megismerkedhetett. Habsburg Erzsébet (1554–1592) 1570. november 26-án házasságot kötött IX. Károllyal a Notre-Dame de Mézières templomban.² A gróf az új francia királyné udvarában vállalt szolgálatot, amely

* Tanulmányom a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Ügyszám: BO/00010/14/2

¹ Wilson, Peter Hamish: *Europe's Tragedy. A History of Thirty Years War*. London, 2009. 83–84.

² Wurzbach, Constantin von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*. Bd. 6 sechster Theil. Wien, 1860. 169.; Khevenhüller, Hans: *Geheimes Tagebuch 1548–1605*. Herausgegeben von Georg Khevenhüller-Metsch. Graz, 1971. 59.

élete egyik legfontosabb és leggyümölcsözőbb döntésének bizonyult. Mint udvari nemes úr különböző megbízatásokat teljesített, amivel elnyerte Erzsébet kegyét.

Miután IX. Károly 1574. május 30-án a vincennes-i kastélyban mellhártyagyulladásban meghalt, ifjú özvegyének sem volt többé maradása a párizsi udvarban. Bár felmerült, hogy az új királlyal, III. Henrikkel (1574–1589) eljegyzik, ám a negyvennapos kötelező gyász után úgy döntött az immáron fehér királynőnek nevezett Erzsébet, hogy visszatér szüleihez Bécsbe. Kislányát, Mária Erzsébet királyi hercegnőt kényszerből anyósánál, Medici Katalinnál hátrahagyva 1575. december 5-én elindult Párizsból, vele tartott Montecuccoli is.

A királyné 1576-ban érkezett meg kíséretével a császárvárosba, ahol a gróf mint pohárnok (*Mundschenk*) folytatta tovább szolgálatát. Erzsébet továbbra is egyengette sorsát, hiszen saját udvarhölgyét, Sidonia de Golgint jegyeztette el vele, sőt a menyasszony hozományáról is gondoskodott.³ Mindezekén túl a frigyhez megszerezte mind II. Rudolf, mind Alfonso d'Este ferrarai, modenai és reggioi herceg (1559–1597) hozzájárulását. Az esküvőre végül 1581-ben Prágában került sor. A következő évben Montecuccoli a császár kíséretében részt vett az augsburgi birodalmi gyűlésen,⁴ majd még 1582 folyamán az ifjú pár Itáliába utazott, hogy Montecuccoli Desiderio nevű testvérével együtt átvegye apai örökségét, a rivai és a montespeccchioi birtokokat.

A család közben gyarapodott is, hiszen 1582-ben megszületett Ernesto (1582–1633), míg a rákövetkező évben Girolamo (1583–1643).⁵ A két, felnőttkort megért fiú mellett felesége két leánygyermeknek is életet adott. Az egyiket Habsburg Erzsébet tiszteletére Isabellának, míg a másikat édesanyja után Sidoniának keresztelték.

Montecuccoli és családja 1584-ben ismét visszatért Prágába, ahol a gróf újra az özvegy királyné szolgálatába állt, majd immáron lovászmesterként (*Stallmeister*) követte úrnőjét Bécsbe.⁶ A gróf azonban hamarosan az európai nagypolitika részesévé vált: 1586. december 12-én Grodnóban meghalt Báthory István lengyel király és erdélyi fejedelem, a Habsburg-család pedig újra kísérletet tett a *Rzeczpospolita* feletti uralom megszerzésére. Már Báthory ellenében három Habsburg, II. Miksa német-római császár és magyar király (1564–1576), a Tirolt kormányzó Ferdinánd főherceg (1529–1595) és Ernő főherceg (1553–1595) is jelöltette magát Valois Henrik megüresedett trónjára. A Varsóban 1575 novemberében összeült királyválasztó szejmben a szenátorok a Habsburg-házra összesen 35 voksot adtak le. A II. Miksa vagy Ernő uralmától jogai megcsorbítása miatt tartó *slachta* azonban Báthory mellé állt. Ennek köszönhetően kettős királyválasztásra került sor, hiszen mind a császárt (december 12-én), mind az erdélyi fejedelmet (december 14-én) királlyá kiáltották ki saját támogatói. A helyzetet az oldotta meg, hogy Báthory hamarabb ért az országba, illetve II. Miksa 1576. október 12-én a regensburgi birodalmi gyűlésen meghalt.⁷

Az 1575 novemberében 12 szavazatot kapott Ernő főherceg Báthory halála után újra kísérletet tett a lengyel trón megszerzésére, s ebben Erzsébet is támogatta. Ezért el is küldte a császárhoz Montecuccolit, hogy bátyjának fegyveres támogatást járjon ki. Majd Itáliába küldte főlovászmesterét, hogy II. Alfonso d'Este pénzügyi segítségét kérje a vállalkozáshoz.

³ Campori, Cesare: *Il Generale Ernesto Montecuccoli*. In: "Atti e memorie delle RR. Deputazioni di Storia Patria". Vol. VI (1872) 227–232., 227.

⁴ *Annales Ferdinandi oder wahrhafte Beschreibung Kayzers Ferdinandi ...anfang deß 1578 biß auff 1637 Jahr*. Regensburg, 1640. 163.

⁵ Campori: *Il Generale Ernesto Montecuccoli*, 227–232.

⁶ Österreichische Nationalbibliothek (a továbbiakban: ÖNB) Codex (Cod.) No. 8964. 449r.; ÖNB Cod. No. 8965. 979v.

⁷ Gebei Sándor: *Az erdélyi fejedelmek és a lengyel királyválasztások*. Szeged, 2007. 37–59.

A herceg, aki 1575-ben jelöltette magát a lengyel trónra, semmitmondó ígéretekkel bocsátotta vissza a gróft Bácsba, ám addigra megváltozott a helyzet. A Habsburg-családból ugyanis ez alkalommal Ernőn kívül Mátyás (1557–1619), Miksa (1558–1618) és Ferdinánd főherceg is ringbe szállt a királyi címért. Közülük egyre inkább a legkisebb testvér kandidálása tűnt a legerősebbnek, ám az özvegy Jagelló Anna (1523–1596) és Jan Zamoyski kancellár (1542–1605) Wasa (III.) Zsigmondot (1587–1632) segítette a korona megszerzéséhez. A történelem ismételte önmagát, hiszen miután 1587. augusztus 19-én kikiáltották az ifjú svédet a *Rzeczpospolita* új uralkodójává, három nappal később hívei Miksát is királlyá nyilvánították. A főherceg már augusztusban megkezdte csapatai szervezését, hogy betörhessen a Lengyel Királyság területére. Ebben a hadban találjuk Montecuccolit is egy 300 fős lovas lövész kontingens élén. A hadműveletek októberben indultak meg. Miksa és Zsigmond seregei 1588. január 24-én Byczynánál csaptak össze. A csatában a főherceg vereséget szenvedett, és maga is fogságba esett.

Erzsébet öccse kiszabadítását akarta kieszközölni a császártól, ezért 1588. áprilisában Montecuccolit küldte II. Rudolphhoz Prágába erről tárgyalni. Miksa végül a bytom-będzini szerződés (1589. március 9.) után szabadult ki tisztes és kényelmes fogságából, ám választott lengyel királyi címéről egészen 1598 márciusáig nem volt hajlandó lemondani.⁸

A gróf azonban ekkor már családi ügyeit intézte Itáliában. 1588 és 1589 között kétszer is járt az Appennini-félszigeten, hogy az örökös nélkül meghalt nagybátyja, Girolamo Montecuccoli örökségét, birtokait megszerezze. Ügyében ismét csak Erzsébet főhercegnő próbált közbenjárni II. Alfonso d'Esténél, kevés sikerrel. Testvérei, Desiderio és Sigismondo megszerezték a sartói és sassostornói uradalmakat, míg Alfonsónak csak Riva és Montespecchio teljes és oszthatatlan birtokai jutottak.

A következő évben a gróf a főhercegnő megbízásából részt vett a cseh rendi gyűlésen, ám azt egyelőre homály fedi, milyen feladattal küldte oda. Mint ahogy arról sincsenek közelebbi adataink, hogy Erzsébet miért bízta meg azzal, hogy édesanyjához, Habsburg Mária császárnéhez (1528–1603) utazzon. Útját 1591 júniusának a végén vagy júliusának az elején kezdhette meg.⁹ Hans Khevenhüllernek, a Habsburg Monarchia madridi követének (1538–1606) a naplóbejegyzéséből pedig tudjuk, hogy 1591. szeptember 29-én érkezett meg a spanyol udvarba. Montecuccoli először a császári rezidenst látogatta meg, akinek beszámolt jövelele céljáról, amit Khevenhüller sajnos nem jegyezett le naplójában. Október 1-jén az özvegy császárné fogadta hosszabb audiencián. Valamivel több mint egy hónapi tartózkodás után Montecuccoli visszaindult Bácsba. 1591. december 4-én ért Palamós kikötőjébe, ahol a császári követ, aki Prágába készült utazni, megvendégelte, és segített neki hajót is szerezni. A rossz időjárás miatt azonban csak a hónap 13. napján tudtak vitorlát bontani, és 24-én szálltak partra Final kikötőjében.¹⁰

Még hazatérése előtt, 1592. január 22-én Bécsben meghalt Erzsébet főhercegnő, addigi legfőbb patrónusa. Montecuccoli azonban nem maradt befolyásos támogató nélkül, hiszen Ernő főherceg szolgálatába állt, és ismét, immáron az Oszmán Birodalom seregeivel szemben bizonyíthatta katonai rátermettségét.¹¹

⁸ ÖNB Cod. No. 8961. 53r–99v.; Horn Ildikó: *Báthory András*. Budapest, 2002. 98–119.

⁹ ÖNB Cod. No. 8964. 449r.

¹⁰ Khevenhüller: *Geheimes Tagebuch 1548–1605*, 192–194.; Khevenhüller, Franz Christoph: *Annalium Ferdinandeorum. Dritter Theil*. Leipzig, 1721. 939–949.

¹¹ Campori, Cesare: *Il conte Alfonso Montecuccoli*. In: *Atti e memorie delle RR. Deputazioni di Storia Patria*, Vol. VII. (1872) http://www.comune.montese.mo.it/moduli/files/o1_campori_1874.pdf Letöltve 2015. júl. 10.; [http://www.treccani.it/enciclopedia/alfonso-montecuccoli_\(Dizionario](http://www.treccani.it/enciclopedia/alfonso-montecuccoli_(Dizionario)

Alfonso Montecuccoli a horvát végeken 1592–1593

A 16. század utolsó évtizedében egy újabb oszmánellenes háborúval kellett szembenéznie a prágai udvarnak. 1590. március 21-én az Oszmán Birodalom tizenhárom éves háborúskodás lezárásaként Isztambulban békét kötött a perzsa sahhal. A Porta előzetes várakozása a legmesszebbmenőkig teljesült: a békeegyezmény szentesítette keleti hódításait, a szultán fennhatósága alá került Transzkaukázia és nagy területek Irán nyugati részén. A békekötést követően az oszmán politika irányítóinak súlyos külpolitikai helyzettel kellett szembenéznük: fennállt a veszélye annak, hogy Wasa Zsigmond Lengyel Királysága a Habsburg Monarchia, míg a Francia Királyság spanyol befolyás alá kerülhet. Ez által az európai hatalmi viszonyok a Habsburg-család számára kedvezőtlen irányba fordulhatnak. Ezen felül az Oszmán Birodalom belső nyugalma – úgy tűnt – éppen ekkor bomlott meg, hiszen Észak-Afrikától Isztambulon át egészen Anatóliáig egymást érték a zavargások, lázadások. Az 1580-as évek második felében ugyanis a sorozatos pénzügyi problémák és a növekvő infláció következtében az akcse értéke az aranypénz értékéhez viszonyítva a felére zuhant.¹² A pénzügyi válság mind a fővárosban, mind pedig a birodalom tartományaiban érezte hatását. A perzsa háború alatt 25 000 főre duzzadt portai katonaság fizetésének teljesítése egyre nehezebbé vált, s hovatovább nagyvezír is csak az lehetett, aki zsoldosztásnál saját vagyónából képes volt kisegíteni az államkincstárát. A jelentős számú katonasággal ellátott nyugati végeken is hasonló financiai problémák jelentkeztek: a budai és a boszniai vilajetek zsoldosainak illetményében hiány mutatkozott, amelyhez ellátási gondok is társultak. A timár-birtokosok reáljövedelmei (is) az akcse elértéktelenedésével párhuzamosan tetemesen csökkentek. A határvidéken mindig fellelhető nagyszámú önkéntesek és egyéb zsoldra vagy birtokra vágyók seregének helyzete szintén kilátástalanná vált. E több tízezer fegyverforgató elkeseredettségét tovább növelte, hogy a hódoltság területének lakosságából a magyar, német és velencei végvári katonaság portyái jelentős összegeket sajtoltak ki. Így nem meglepő, hogy a 16. század utolsó évtizedének elején a magyar és a boszniai végeken szolgáló zsoldosok, a timár-birtokosok, valamint a hosszú békeidőszakban a jobb megélhetés reményében ideözönlött önkéntesek egyre inkább úgy látták, hogy helyzetükön csak egy sikeres expanzió, új adóztatható területek megszerzése segíthet. 1590-től egyre növekvő befolyást és nyomást gyakoroltak a Porta vezetőire a háború megindítása érdekében, és csak idő kérdése volt, hogy mikor áll az úgynevezett „ruméliai lobbí” élére olyan személy, aki megfelelő módon tudja képviselni érdekeiket. A lobbí vezéralakja Telli Hasszán pasa lett, akit 1591 tavaszán neveztek ki az 1580-ban életre hívott boszniai beglerbégység élére.¹³

A pasa már 1591 augusztusában támadásba kezdett. A hónap 6. napján 5000–10 000 katonával és 5-6 kisebb ágyúval ostrom alá vette a Kulpa és a Száva összefolyásánál épült Sziszeket. A zágrábi káptalan birtokában lévő vár vívásával azonban három nappal később felhagyott, és csapataival elvonult. A békebontó Hasszánhoz az 1577 óta a Magyar Királyság ügyeit intéző Ernő főherceg még augusztusban levelet intézett, amelyben tiltakozott az ostrom miatt, jelezte, hogy írni fog az ügyben a Portára, és az évi ajándék visszatartását is kilá-

_Biografico) Letöltve 2015. júl. 10.; <http://www.comune.montese.mo.it/moduli/files/Intervento-Bononcini.pdf> Letöltve 2015. júl. 10.

¹² A 16. század utolsó évtizedében a kincstár deficitje átlagban megközelítette az 100 millió akcsét.

¹³ Fodor Pál: *Egy nagy háború előjátéka. Megjegyzések az 1591–1593 közötti oszmán politikáról*. In: Híd a századok felett. Tanulmányok Katus László 70. születésnapjára. Főszerk. Hanák Péter, szerk. Nagy Mariann. Pécs, 1997. 77–82.; Fodor Pál: *Egy nagy háború előjátéka. Megjegyzések az 1591–1593 közötti oszmán politikáról*. In: A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán-török történelemről. Budapest, 2001. 399–401.

tásba helyezte. A nyomatékos tiltakozás ellenére a boszniai beglerbég október elején elfoglalta és lerombolta a szlavóniai Božjakovinát. A következő hónapban pedig Ripac várát szállta meg és égette fel. A hatalmas zsákmánnyal és sok fogollyal visszavonuló pasa seregének utóvédjén a károlyvárosi végvidék környező várainak katonái ütöttek rajta Grabačnál. A kibontakozott ütközetben a horvát területekre betört oszmán had jelentős veszteségeket szenvedett, és a rabszíjra fűzött keresztényeket is sikerült kiszabadítani. Erdődy Tamás horvát-szlavón bán (1583–1595, 1608–1615)¹⁴ pedig a vármegyei és a végvidéki katonasággal három napos ostrom után Moslavina várát foglalta el és romboltatta le. Hasszán ezt az ellentámadást arra használta fel a Portán, hogy saját magát mentse a békebontás vádjától, és a keresztényekre hárítsa át a felelősséget.¹⁵ A III. Murád szultán (1574–1595) és a hárem jóindulatát is élvező pasa érdemei elismeréseként 1592. március 13-án kardot és díszköpönyeget kapott, amit az európai diplomaták is az uralkodói támogatás egyértelmű jeleként értelmeztek. Ugyanakkor Fodor Pál hívta fel arra a figyelmet, hogy befolyásos isztambuli személyiségek elítélték a pasa tevékenységét. A szultáni tanács rendeletei között egyet sem találunk, amelyben ne nyomatékosan intették volna Hasszánt a béke megőrzésére.¹⁶ A pasa azonban mit sem törődött ezzel: 1592. áprilisban Hrastovicát, júniusban pedig a stratégiai fontosságot Bihaćot foglalta el. Majd a Kulpa és Petrinjica összefolyásánál felépíttette Petrinját (Yeni Hisar). A horvát-szlavón bán, aki egyben Kulpa-menti végvidéki főkapitány (*Obrist der banischen Grenze*)¹⁷ is volt, a vár lerombolására 3000–3500 főnyi sereget vont össze, amely július 19-én Brestnél súlyos vereséget szenvedett. Győzelme után Hasszán augusztusban újra kísérletet tett Sziszek elfoglalására, ám támadása ezúttal is sikertelenül végződött.¹⁸

A vereséget követően a magyar rendek uralkodójukhoz fordultak segítségért: „Azonközben Pálffy [Miklós] s Nádasdy [Ferenc] és Kutassy János győri püspök [...] Prágában menvén az császárnál sok beszédekkel az bosznai törököknek gonosz cselekedetek felől pa-

¹⁴ Schweigerd, Carl A.: *Oesterreichs Helden und Heerführer von Maximilian bis auf die neueste Zeit*. Zweiter Band. Leipzig, 1853. 599–601.; Fallenbüchl Zoltán: *Magyarország főméltóságai*. Budapest, 1988. 75.; Pálffy Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században*. Történelmi Szemle, 39. évf. (1997) 2. sz. 257–288., 275.; Varga Szabolcs: *Erdődyek, Kerecsényiek és Ráttkayak. A szlavóniai arisztokrácia felemelkedése és bukása a 16. században*. In: Műveltség és társadalmi szerepek: arisztokraták Magyarországon és Európában. Szerk. Bárány Attila – Orosz István – Papp Klára – Vinkler Bálint. Debrecen, 2014. 237–252. passim.

¹⁵ Holub József: *Adalék az 1591-iki délvidéki harcok történetéhez*. Hadtörténelmi Közlemények, 12. évf. (1911) 469–474.; Doberdói Bánlaky (Breit) József: *A magyar nemzet hadtörténelme*. 14. rész. *A török hatalom hanyatlása. Miksa, Rudolf és a Báthoryak háborúi 1567–1604*. Budapest, 1940. 66–67.; Tóth Sándor László: *A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború*. Szeged, 2000. 75.; Ortelius, Hyeronimus Augustinus: *Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Siebenburgen von 1395*. Nürnberg, 1602. Reprint: Pytheas Kiadó, 2002. 42r.; Istvánffy Miklós: *Magyarok dolgairól írt históriája* Tállyai Pál XVII. századi fordításában. Budapest, 2009. 104–105.

¹⁶ Fodor: *Egy nagy háború előjátéka*, 402.

¹⁷ Pálffy Géza: *A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század elejéig*. Történelmi Szemle, 38. évf. (1996) 2–3. sz. 163–217., 204.

¹⁸ Illésházy István nádor följegyzései 1592–1603. Közli Kazinczy Gábor. Pest, 1863. 3–4.; Pecsevi Ibrahim tarikhjából. In: *Török történetirők*. 3. köt. (1566–1659). Fordította Karácson Imre, sajtó alá rendezte Szekfű Gyula. Budapest, 1916. 71–193., 87.; *Kjátib Cselebi fezlíkijéből*. In: uo. 200–388., 200–201.; Bánlaky: *A magyar nemzet hadtörténete*, 67–68.; Tóth: *A mezőkeresztesi csata*, 76.; Ortelius: *Chronologia*, 42v–46v.; Istvánffy: *Magyarok dolgairól*, 106–110.

naszkodván, s azoknak rólok való elfordíttatásokra segítséget kívánván tőle, ki az övéinek oltalmazására igen hajlandó vala, rövid időn megnyerék [...] Nádasdynak azért megparancsolá, hogy azokon a hadakon kívül, melyeket Ausztrius Károlynak, burgavius marchiónak [Karl burgauai örgróf], s Raternavia [...] Annibálnak [Jakob Hannibal von Raitenau], [...] Tirolban és Salczburgba hagyott vala fogadni, mennél hamarébb hazájába idejénkorán ezer magyar lovasokat s megannyi számú gyalogosakat fogadnia hagyjon, s azokkal Zágrábba menjen, s az ellenség szándékainak ellene állására vigyázzon. [...] S Nádasdy kevés napok alatt hadat fogada [...] alája adák magokat Dersffy Ferenc és Enyingi Török István is, s egyéb híres-neves hadakozó férfiak.¹⁹ Emellett II. Rudolf megbízta legidősebb öccsét, Ernő főherceget a belső-ausztriai tartományok igazgatásával, amiről a rendeket 1592. szeptember 7-i rendeletében tájékoztatta.²⁰ Helyettesének, a Tirolt kormányzó Ferdinánd főherceg morganatikus házasságából született fiának, Karl burgauai örgrófnak azt a feladatot adta, hogy az összegyűlt hadat Petrinja ellen vezesse. Az említett rendi és zsoldos csapatok megerősítésére pedig további német lovas és lovas lövész alakulatok felfogadását rendelte el. Istvánffy Miklós történeti munkája szerint a lovasok két gyalogezreddel egyetemben november 7-én vonultak be az örgróf vezetésével Zágrábba, ahol „mindenkinek nagy tapsolásával s örömeivel fogadtaték”.²¹ Montecuccoli is ott vonult, igaz, a magyar történetíró gróf Montis Cuculi Sebestyén kapitányra keresztelte át.²² A modenai gróf nevére ekkorra, egészen pontosan 1592. október 24-én a bécsi Udvari Haditanács kiállított egy felfogadó iratot, az úgynevezett *Bestallungsbriefet*.²³ Egy hónappal később, november 20-án és 1593 januárjában is Grazban készítettek el számára még két úgynevezett *Reiterbestallungot*.²⁴

Ezen a ponton érdemes röviden elszakadni az eseménytörténet bemutatásától, és kitérni arra, miért is fontos ez a két dokumentum, és mi a különbség közöttük. A 16. században és a 17. század első felében a császári-királyi haderőben harcoló kisebb-nagyobb mezei és végvári zsoldos egységek toborzására és felállítására az uralkodó, ritkábban az osztrák vagy a birodalmi kerületek rendjei kipróbált és vállalkozó szellemű hivatásos katonákat bíztak meg. A kiválasztott személyek gyakran más nemzet tagjai voltak: a spanyol királyok előszeretettel fogadtak fel háborúikhoz német zsoldosokat. A francia vallásháborúban a Német-római Birodalomban felfogadott katonák mindegyik küzdő fél oldalán felbukkantak, vallási hovatartozástól függetlenül.²⁵ A német vagy fekete lovasság felfogadása esetén a Lazarus von Schwendi által a speyeri birodalmi gyűlés tanácskozásaira összeállított *Reiterbestallungot* alkalmazták, amely meghatározta az adott egység szervezetét, a hadba vonulók fegyverzetét, a szolgálat időtartamát (3 hónap), a tisztségviselők és a lovasok létszámát és zsoldját, a nekik szánt előleget, továbbá a mustrahelyen történt várakozás alkalmával a fogyasztásra szánt napidíjat (*Nachtgeld*), a szemle rendjét, valamint a leköszönésük (*Abdankung*) és végső kifizetésük módját. Az iratok magukban foglalták a pénzügyi visszaélé-

¹⁹ Istvánffy: *Magyarok dolgairól*, 111.

²⁰ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv (a továbbiakban: ÖAtA KA) Hofkriegsrat-Wien (a továbbiakban: HKR-Wien) Protokoll (Pr.) Expedit (Exp.) Band (Bd.) 188. Fol.: 18v. No. 18.; ÖStA KA HKR-Wien Pr. Registratur (Reg.) Bd. 189. Fol.: 12v. No. 15.

²¹ Istvánffy: *Magyarok dolgairól*, 112.

²² Istvánffy: *Magyarok dolgairól*, 112.

²³ ÖStA KA Bestallungen (a továbbiakban: Best.) 439/1592

²⁴ ÖStA KA Innerösterreichischer Hofkriegsrat Akten (a továbbiakban: IÖHKRA) Croatica 1592 November No. 65.; ÖStA KA IÖHKRA Croatica 1593 Jänner No. 24.

²⁵ Edelmayer, Friedrich: *Söldner und Pensionäre. Das Netzwerk Philipps II. im Heiligen Römischen Reich*. München, 2002. 174–202., 227–264.

sek elkerülésének érdekében tett intézkedéseket is, hiszen a különböző lovas csapatnemekben szolgálatot vállaló nemesekkel – még a lovagkor tradícióinak megfelelően – meghatározták hadba vonuló kíséretük (*lange Reihe*) számát. A mustrareregiszterbe pedig mind a nemes, mind kísérete tagjainak nevét feljegyezték. Ez azért volt fontos, mert a nemes a magával vitt katonáinak zsoldját is átvette, ami visszaélésekre adott lehetőséget.²⁶

A *Bestallungsbrief*et ezzel szemben a lovas lövészek, kürasszírok, dragonyosok és testőr csapatok (*Hoffahne, Rehnfahne*) toborzásával és vezényletével megbízottak vehették át a felfogadandók nemzetiségétől függetlenül, az előbb említett okmány rövidített változataként. Ez röviden összefoglalta a Schwendi-féle íratban szereplő pontokat, valamint ellentétben a *Reiterbestallung*gal a tisztségviselők havi járandóságát is feltüntették.²⁷ Ennek köszönhetően ismerjük Montecuccoli zsoldját, ami havonként 100 rénes forintot tett ki.²⁸

Emellett a *Bestallungsbrief*ből az is kiderül, hogy 300 lovas felfogadására kapott megbízást, azzal a kikötéssel, hogy a lovasok felét sürgősen, míg a maradék másik felet szükség esetén kell kiállítania.²⁹ A Fuggerekhez és a Rómába küldött jelentésekből tudjuk, hogy 1592 novemberében és decemberében 150 lovas lövész állt Montecuccoli parancsnoksága alatt.³⁰ Joggal tehetjük fel a kérdést, hogyan sikerült november 7-én Montecuccolinak lovasaival bevonulni Zágrábba, ha kinevezését csak október 24-i dátummal állították ki. A két esemény közötti két hét nem lehetett elegendő a katonák toborzására. Véleményem szerint a *Bestallungsbrief* már egy létező állapotot szentesített utólagosan, azaz az első 150 katona már együtt volt, amikor az iratot kiállították. Erre enged következtetni egy szeptember 28-án Bécsbe befutott jelentés, amely arról tájékoztatta az Udvari Haditanács tagjait, hogy Montecuccolival, Andreas Freiherr von Auersperg károlyvárosi főkapitánnyal,³¹ Ulrich von Königsberg udvari haditanácsossal és Hans Jakob von Thurnnal tárgyalások folynak 500 lovas lövész toborzásáról.³²

Az egységet azonban igyekeztek teljes létszámra feltölteni, azaz két teljes zászlót (*Fahne*) felállítani, amelyek élére egy-egy *Hauptmann*t neveztek ki.³³ Feltételezésem szerint Montecuccoli ezért kaphatott két külön *Reiterbestallung*ot. Az elsőt még a november 20-i dátummal, az első 150 katona felfogadására, a másodikat valamikor a következő év januárjában (sajnos a pontosabb meghatározás lehetetlen, mert az iratra nem vezették rá a dátumot), ami vélhetőleg a második zászló felállítását célozta.³⁴ Az egységet azonban a később említendő akadályok miatt nem sikerült teljes létszámban kiállítani. 1592. december 8-án Prágából azt jelentették a Fuggereknek, hogy a gróf lovassága még mindig csak 150 kato-

²⁶ Janko, Wilhelm: *Lazarus Freiherr von Schwendi oberster Feldhauptmann und Rath Kaiser Maximilian's II.* Wien, 1871. 172–176.

²⁷ Bagi Zoltán Péter: *A császári-királyi mezei hadsereg a tizenöt éves háborúban. Hadszervezet, érdekérvényesítés, reformkísérletek.* Budapest, 2011. 149–160.

²⁸ ÖStA KA Best. 439/1592

²⁹ ÖStA KA Best. 439/1592

³⁰ ÖNB Cod. No. 8965. 933v., 952v.; *Grazer Nuntiatur*. 3. Band. Nuntiatur des Girolamo Portia und Korrespondenz des Hans Kobenzl 1592–1595. Bearbeitet von Johann Rainer unter Mitarbeiter von Heinz Noflatscher und Christian Rainer. Österreichische Akademie der Wissenschaften Historisches Institut beim österreichischen Kulturinstitut in Rom. Wien, 2001. 102.

³¹ Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 282.

³² ÖStA KA HKR Pr. Exp. Fol.: 232v. No. 74.

³³ ÖStA KA Best. 439/1592; ÖNB Cod. No. 8966. 251r-v.

³⁴ ÖStA KA IÖHKRA Croatica 1592 November No. 65.; ÖStA KA IÖHKRA Croatica 1593 Jänner No. 24.

nából áll.³⁵ Ez a szám a későbbiekben is csak lassan emelkedett/emelkedhetett. Egy Ernő főhercegnek Prágából küldött 1593. április 26-i jelentésben az szerepelt, hogy Montecuccoli mellett 165 lovas szolgál.³⁶ Ennek ellenére egy későbbi jelentésből kiderül, hogy a katonákat mégis két külön zászlóba szervezték, amely élére egy-egy *Hauptmann*t neveztek ki.³⁷

Ha már a tisztségviselőknél járunk, érdemes még egy kitérőt tenni. A lovas lövész zászlók élére a tizenöt éves háború időszakának kezdetén rendszerint egy-egy *Hauptmann*t neveztek ki, a gyalogsághoz hasonlóan.³⁸ Montecuccoli azonban mind a *Reiterbestallung*ban, mind pedig a *Bestallungsbriefben* Obristként szerepel, aki alá, mint ahogyan már említettem, két *Hauptmann*t rendeltek.³⁹ Ez azt jelenti, hogy Ernő főherceg szívén viselte Montecuccoli sorsát. Egyrészt kijárta számára, hogy ne egy, mint például Karl von Tettau,⁴⁰ hanem két zászló felfogadására és vezénylésére kapjon megbízást az Udvari Haditanácstól, amihez a nagyobb társadalmi presztízsű és nem lebecsülendő módon nagyobb havi zsoldot jelentő Obristi kinevezés is járt. Mindezt úgy, hogy a két zászlóba toborzott katonák létszáma soha nem érte el az előre meghatározott számot, sőt az 1592. év végén még csak az egyik zászló állt szolgálatba. Másrészt példanélküli a tizenöt éves háborúban, hogy egy lovas lövész egység parancsnoka ilyen iratokat vehetett át, még ha a számára kiállított két *Reiterbestallung* nem is követte szó szerint a Schwendi-féle iratot. Az pedig még inkább unikálisnak számít, hogy ha feltételezésem helyes, akkor Montecuccoli a két zászlójára két külön iratot kapott.

Joggal merülhet fel a kérdés, milyen nemzetiségű katonák felfogadására kapott utasítást Montecuccoli. Istvánffy történeti művében erre igen határozott választ adott, amikor lejegyezte, „kik között vala egy olasz lovassereg is gróf Montis Cuculi Sebestyén kapitánysága alatt”.⁴¹ Johann Cobenzl császári diplomata és krajnai tartományi Hauptmann (1530–1594) Rómába küldött jelentéseiből pedig tudjuk, hogy a későbbiekben is Itáliából, egészen pontosan Friuli és Veneto vidékéről fogadtatott fel lovasokat a gróf. A *Signoriának* azonban nem tetszett, hogy Montecuccoli toborzói a Velencei Köztársaság területén tevékenykednek, ezért 1593 februárjában szigorú rendeletet bocsátott ki, amelyben hazarendelte a már zászlók alá állottakat.⁴²

De térjünk vissza 1592 novemberéhez, amikor is a Petrinja elleni hadjáratot egyszerűen megakadályozta a rossz időjárás. A novemberi esőktől ugyanis annyira megáradt a Száva, hogy a Zágráb mellett felállított tábornak elöntötte a víz. Istvánffy leírása szerint mind a lőpor, mind pedig az élelem használhatatlanná vált, és a magyar huszároknak kellett kimenteni lovaikon a folyó fogságába került német katonákat és azok asszonyait. Abban sem volt azonban sok köszönet, amikor elállt az esőzés, mivel felváltotta a köd és a havazás. A keresztény sereg vezetői úgy döntöttek tehát, hogy elbocsátják, illetve téli szállásra rendelik csapataikat.⁴³ Montecuccoli csapatait nem eresztették szélnek, hanem továbbra is fegyver-

³⁵ ÖNB Cod. No. 8965. 979v.

³⁶ ÖStA Hoffinanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv (a továbbiakban: ÖStA HKA) Gedenkbücher, Ungarische Reihe (a továbbiakban: GBU) 1593-1594 No. 406. Fol.: 87v.

³⁷ ÖStA KA Best. 439/1592; ÖNB Cod. No. 8966. 251r-v.

³⁸ Bagi: *A császári-királyi mezei hadsereg*, 149-160.

³⁹ ÖStA KA IÖHKRA Croatica 1592 November No. 65; ÖStA KA Best. 439/1592

⁴⁰ ÖStA KA Best. 442/1592

⁴¹ Istvánffy: *Magyarok dolgairól*, 112.

⁴² Grazer Nuntiaturn, 139.

⁴³ ÖStA KA IÖHKRA Croatica 1592 Dezember No. 1.; Istvánffy: *Magyarok dolgairól*, 112–113.

ben tartották.⁴⁴ Már november 26-án az a hír érkezett Grazból, hogy a Belső-Ausztriai Haditanács tervei szerint a gróf egységét a határvidék váraiban fogják elhelyezni.⁴⁵ Prágából a Fuggereknek december 8-án még azt jelentették, hogy katonáinak nagyobb részét hátrahagyva 30 lovasával megérkezett abba a táborba, ahonnan a stájer és a karintiai lovasság megtámadni készült Hasszán pasa portyázóit.⁴⁶ Az év utolsó napján Cobenzl azonban már azt jelentette Rómába, hogy Montecuccoli elhagyta a határt, és Bad Radkersberghhez vonult vissza téli szállásra.⁴⁷ A katonák fizetése azonban nem érkezett meg időben, ami súlyos problémákat okozott. A már többször emlegetett december 8-i prágai jelentés írója külön kiemelte, hogy a gróf katonáinak többsége egyszerűen bandita.⁴⁸ Cobenzl pedig 1593. február 22-i levelében azt közölte Cinzio Aldobrandinival, hogy Montecuccoli lovasai nagy kárt okoznak a téli szállásuk környékén lakóknak.⁴⁹ Még az 1593. augusztus 19-én kelt leköszönésük (*Abdankung*) körüli vitákkal foglalkozó iratban is szerepelt, hogy bár a határok védelméhez rájuk is szükség lett volna, ám rablásaik és fosztogatásaik miatt inkább elbocsátják őket a szolgálatból.⁵⁰ A gróf a már említett velencei toborzási tilalom és a pénzügyi gondok miatt februárban állítólag már azt fontolgatta, hogy katonáit inkább leszerelteti.⁵¹ A kialakult hadi helyzet miatt egysége ugyan szolgálatban maradt, ám fizetése körül további viták folytak. Az Ernő főhercegnek Prágából küldött, 1593. április 26-i jelentésben az szerepelt, hogy a Kamara ekkor már 7035 forinttal tartozott Montecuccolinak és katonáinak, amely összeg Melchior von Redern lovasaival együtt augusztusra már 15 000 koronára növekedett.⁵² A belső-ausztriai tartományok kormányzója ugyan mindent megtett a szükséges pénz előteremtéséhez, de kevés sikert ért el, mivel nem állt rendelkezésre elegendő összeg a kifizetésekre.

Ernő főhercegnek azonban szüksége volt Montecuccoli katonáira is, hiszen a petrinjai bég Turopoljára támadt, és feldúlta azt. Majd Hasszán pasa indított május végén újabb hadjáratot a károlyvárosi végvidék ellen. Arról, hogy a boszniai pasa Hrastovicánál gyűjti hadait, Grazban is tudomást szereztek, és a rendelkezésre álló csapatokat, köztük Montecuccoli lovasait is Zágrábhoz rendelték.⁵³ Hasszán két sereggel támadott; az egyik Sziszek ellen vonult, míg a másik Trencinát ostromolta meg, majd annak sikeres ostroma után csatlakozott a Kulpa és a Száva összefolyásánál épült erősséget vívó hadhoz. A vár lövetését a boszniai pasa június 16-án kezdte meg hat löveggel. Az ostromlottak még azon a napon segítséget kértek Ruprecht von Eggenbergtől, akit Ernő főherceg Karl burgauai őrgrof helyett nevezett ki. A vezetése alatt összegyűlt és Sziszek irányába elindult sereg egy része június 19-én Brezovica környékén legyőzött egy 300 fős, portyázó oszmán csapatot. A támadásban Montecuccoli egységéből is részt vett 70–80 lovas.

⁴⁴ Mayr, Karl Jozef: *Die Türkenpolitik Erzbischof Wolf Dietrichs von Salzburg*. Mitteilung der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, Bd. 52–53 (1912–1913) 203.

⁴⁵ ÖNB Cod. No. 8965. 952v.

⁴⁶ ÖNB Cod. No. 8965. 979v.

⁴⁷ *Grazer Nuntiatur*, 115.

⁴⁸ ÖNB Cod. No. 8965. 979v.

⁴⁹ *Grazer Nuntiatur*, 139.

⁵⁰ ÖStA HKA GBU 1593–1594 No. 406. Fol.: 159v–161v.

⁵¹ *Grazer Nuntiatur*, 139.

⁵² ÖStA HKA GBU 1593–1594 No. 406. Fol.: 87v.; ÖStA HKA GBU 1593–1594 No. 406. Fol.: 159v–161v.

⁵³ ÖNB Cod. No. 8966. 499r.

Ezt követően a császári-királyi sereg átkelt a Száván, és egészen Seláig nyomult, amelynek közelében éjszakáztak, várva, hogy megérkezzen Zrínyi György megígért katonasága. A remélt lovasság azonban nem futott be, így június 21-én a had tovább vonult Novigrád irányába. A következő napon a Száva és az Odra között lévő tágas mezőn csatarendbe állt Eggenberg hada: az elővédet Erdődy Tamás huszárjai és gyalogosai adták, középen Andreas von Auersperg károlyvárosi főkapitány vonult katonáival, valamint a karintiai és a krajnai rendek lovasaival, míg az utóvédet a zsoldos mezei hadak gyalogosai és lovasai alkották. Ide rendelték Montecuccolit is lovas lövészeivel. Eggenberg csapatai csatarendben nyomultak tovább Sziszek irányába. Közben a felmentő had közeledtéről értesült Hasszán pasa is összegyűjtötte katonáinak a zömét, és a Kulpára és az Odrára támaszkodva hadrendbe állította őket. A két sereg fél óra elteltével látótávolságba került. A 10–11 óra körül kezdődött csata két-három óra alatt lezajlott, és a császári-királyi csapatok teljes győzelmével zárult. Montecuccoli lovasait a legerősebb, harmadik harcfrontba rendelte Eggenberg, amely végül el is döntötte az összecsapás kimenetelét.⁵⁴

A háborút *casus belli*ként kirobbantó csatát követően, mint már említettem, a gróf két zászlóját hivatalosan elbocsátották a szolgálatból.⁵⁵ Egy a Fuggereknek 1593. szeptember 21-én Prágából küldött jelentésből azonban tudjuk, hogy a gróf 30 lovasa akkoriban még mindig a károlyvárosi végvidéken tartózkodott. Ekkor még az is felmerült, hogy újra harcba vetik őket, hiszen az Udvari Haditanács attól tartott, hogy a Száván átkelt mintegy 12 000 fős oszmán sereg Zágrábot kívánja megostromolni.⁵⁶ Erre végül nem került sor.

Németalföld, a Francia Királyság és újra a Magyar Királyság

Montecuccoli ekkor már nem tartózkodott a hadszíntéren, hiszen 1593 decemberében visszatért Prágába. Ám nem maradt ott sokáig, mivel Ernő főherceg jóvoltából újabb megbízást kapott. II. Rudolf legidősebb öccsét ugyanis II. Fülöp spanyol király Németalföld helytartójává nevezte ki. A főherceg még ugyanezen év végén elindult Brüsszelbe, ahová 1594 tavaszán nagy pompával vonult be, és kíséretének egyik tagja kamarásként a gróf volt.⁵⁷ Ernő főherceg azonban az őt kínzó súlyos betegségek következtében 1595. február 22-én meghalt.⁵⁸ Montecuccoli patrónusa halála után nem hagyta el Németalföldet, ahol újra megmutathatta katonai képességeit. IV. Henrik francia király ugyanis 1595. január 17-én hadat üzent II. Fülöpnek. Júniusban Picardiában is megindultak a hadműveletek, ahol a

⁵⁴ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv Hungarica Allgemeine Akten Fasc. 124. No. 9., No. 10.; ÖNB Cod. No. 8966. 419r-457v.; Zwiedeneck-Südenhorst, Hans von: *Ruprecht von Eggenberg. Ein österreichischer Heerführer des 16. Jahrhunderts*. Graz, 1878. 29–31.; Hugyecz Antal: *Eggenberg jelentése a sziszeki csatáról, 1593*. Hadtörténelmi Közlemények, 7. évf. (1894) 293–295.; Gömöry Gusztáv: *A sziszeki csata 1593-ban*. Hadtörténelmi Közlemények, 7. évf. (1894) 613–634.; Bánlaky: *A magyar nemzet hadtörténete*, 75–87.; Tóth: *A mezőkeresztesi csata*, 78–81.; Ortelius: *Chronologia*, 49r-51v.; Istvánffy: *Magyarok dolgairól*, 114–119.

⁵⁵ ÖStA HKA GBU 1593-1594 No. 406. Fol.: 159v-161v.

⁵⁶ ÖNB Cod. 8966. 251r-v.

⁵⁷ *Kurze und eigentliche Beschreibung des zu Regensburg in disem 94. Jar gehaltenen Reichstag*. Regensburg, 1594.; Campori, Cesare: *Il conte Alfonso Montecuccoli*. In: *Atti e memorie delle RR. Deputazioni di Storia Patria*, Vol. VII. (1872) http://www.comune.montese.mo.it/moduli/files/01_campori1874.pdf/ Letöltve 2015. júl. 10.; [http://www.treccani.it/enciclopedia/alfonso-montecuccoli_\(Dizionario_Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/alfonso-montecuccoli_(Dizionario_Biografico)/) Letöltve 2015. júl. 10.; Khevenhüller: *Geheimes Tagebuch*, 215.

⁵⁸ Khevenhüller: *Geheimes Tagebuch*, 221–222.; Hamman, Brigitte: *Habsburg lexikon*. Budapest, 1988. 75.

Katolikus Liga három várat birtokolt: Hamot, La Fère-t és Soissons-t. A francia király seregei sikeresen megostromolták az elsőként említett várat. Eközben azonban a Németalföldet átmenetileg kormányzó Pedro Henriquez de Acevedo y Toledo, Fuentes grófja is megindította csapatait, amelyek június 26-án La Catelet-t foglalták el, majd július 14-én Doullens falai alá érkeztek. A picardiai francia haderő a vár felmentésére indult, de július 24-én vereséget szenvedett. Egy héttel később Fuentes gróf katonái rohammal vették be az erősséget. A hami mészárlás megbosszulására a győztesek mind az őrség életben maradt tagjait, mind a lakosokat legyilkolták. Ezt követően a 17 000 főből és 70 ágyúból álló hadsereg tovább vonult Cambrai várához, amelyet védői két hónapi ostrom után, október 9-én adtak fel.⁵⁹ Arról egyelőre nem rendelkezem biztos információval, hogy az 1595. évi picardiai hadjáratban Montecuccoli részt vett volna, az azonban bizonyos, hogy a következő évben őt is a harcmezőn találjuk. Fuentes grófjának sikerei nyomán ugyanis IV. Henrik úgy döntött, hogy Picardiába vonul serege egy részével, és 1595. novemberben ostrom alá veszi a L'Oise folyó völgyében fekvő, stratégiai fontosságú La Fère várat. A Németalföld kormányzását közben átvevő Albert főherceg⁶⁰ mindenképpen fel akarta menteni az erősséget. Katonai tanácsadói azonban azt javasolták számára, hogy saját haderejének gyengesége miatt ne a francia fősereget támadják meg, hanem Calais-t, így elvonva IV. Henriket La Fère falai alól. A Luis de Velasco y Velasco, Salazar grófja által vezetett spanyol–vallon csapatok, valamint a francia katolikusok hozzájuk csatlakozó egységei 1596. április 24-én rohammal bevették a várat. Ezt követően, jelentős őrséget hátrahagyva a La Manche csatorna parti kikötővárosban a közeli Ardres alá vonultak, amelyet május 23-án elfoglaltak.⁶¹ Montecuccoli mindkét ostromban részt vett, és egy vallon lovas lövész alakulat élén harcolt.⁶² Bár Salazar grófjának hadművelete sikeres volt, célját mégsem érte el, hiszen egy nappal Ardres elfoglalását megelőzően La Fère spanyol őrsége megadta magát. Mivel 1596. május 24-én a greenwichi kastélyban az Angol és a Francia Királyság, valamint a Németalföldi Egyesült Tartományok szövetséget kötöttek egymással, Albert főherceg kénytelen volt haderejének zömét kivonni Picardiából és a Csatorna vidékéről. Spanyol és vallon gyalogezredeit és lovasait tehát észak felé indította, s azok július közepén ostrom alá vették és augusztus 18-án el is foglalták Hulstot.⁶³ Montecuccoli azonban a Francia Királyságban maradt, és lovas lövészeit az artois-i kormányzó, Marc de Rie, Varambon őrgrófjának támogatására rendelték. IV. Henrik azonban egyik legjobb hadvezérét, Charles de Gontaut, Biron hercegét küldte Artois

⁵⁹ Browning, W. S.: *A History of the Huguenots*. London, 1840. 194.; Braudel, Fernand: *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában*. 3. köt. Budapest, 1996. 1291–1292.

⁶⁰ Khevenhüller: *Geheimes Tagebuch*, 222–225.; Hamman: *Habsburg lexikon*, 40.; Braudel: *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában*, 1295.; Duerloo, Luc: *Dynasty and Piety. Archduke Albert (1598–1621) and Habsburg Political Culture in an Age of the Religious Wars*. Farnham, 2012.

⁶¹ Davila, H. C.: *The History of the Civil Wars of France*. Savoy, 1678. 700–709.; Watson, Robert: *The History of the Reign of Philip the Second, King of Spain*. London, 1839. 515–517.; Browning: *A History of Huguenots*, 194–196.; Khevenhüller: *Geheimes Tagebuch*, 230.; Braudel: *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában*, 1292.; Duerloo: *Dynasty and Piety*, 44.

⁶² Campori, Cesare: Il conte Alfonso Montecuccoli. In: *Atti e memorie delle RR. Deputazioni di Storia Patria*, Vol. VII. (1872) http://www.comune.montese.mo.it/moduli/files/01_campori_1874.pdf/ Letöltve 2015. júl. 10.; [http://www.treccani.it/enciclopedia/alfonso-montecuccoli_\(Dizionario_Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/alfonso-montecuccoli_(Dizionario_Biografico)/) Letöltve 2015. júl. 10.

⁶³ Kampen, N. G. van: *Geschichte der Niederlande*. Hamburg, 1831. 546.; Watson: *The History of the Reign of Philip the Second*, 517–520.; van Nimwegen, Olaf: *The Dutch Army and the Military Revolutions, 1588–1688*. Woodbridge, 2006. 164.; Duerloo: *Dynasty and Piety*, 45.

meghódítására, aki szeptemberben egyszerűen csapdába csalta és foglyul ejtette Rie seregét. Azonban nemcsak az artois-i kormányzónak kellett ennie a fogság keserű kenyerét Párizsban, hanem a vele együtt elfogott Montecuccolinak is.⁶⁴

Néhány hónappal később újra Németalföldön találjuk a grófot: Párizsból április 7-én írt levelében Montecuccoli is annak a reményének adott hangot, hogy hamarosan kiszabadul. A következő hónapban már II. Rudolf szolgálatába szegődött. 1597. május 8-án Germanico Strassoldoval és Carlo Formentinnel együtt kapitányi tisztségben 2 kompániába szervezve 200-200 főnyi lovas lövész egység felállításával bízták meg.⁶⁵ Ez év márciusában ugyanis az uralkodó úgy határozott, hogy 1000 vallon lovast fogadtat szolgálatába, azonban nem egy Obrist vezénylete alatt, hanem kompániaként ad rá megbízást.⁶⁶ Az Udvari Haditanács által kiállított *Bestallungbrief*ből kiderül, hogy Montecuccoli, Strassoldo és Formentin kapitányi tisztségükre 160 koronát, vagyis 240 rénes forintot kaptak havonta. Az előleget és a leköszönési pénzt illetően azonban már különbség mutatkozott a három hadivállalkozóval kötött megállapodásban. Míg Montecuccolinak és Strassoldonak erre a célra 2000–2000 koronát, azaz 3000–3000 rajnai forintot határoztak meg,⁶⁷ Formentinnek szintén aznap elkészített megbízásában ugyanerre a célra 1800–1800 korona, azaz 2700–2700 forint szerepelt.⁶⁸

A toborzás azonban lassan haladt. Hans Hofer kirendelt mustrabiztos 1597. augusztus 13-i jelentésében azzal magyarázta a 8 vallon lovas kompánia felfogadásának elhúzódnását, hogy Hans Leonhard von Jell és Carlo Verleine kivételével a megbízott olaszok mindegyike ismeretlen volt a vallonok számára. Véleménye szerint, ha vallon vagy németalföldi kapitányokra bízták volna a toborzást, már régen a hadszíntéren lennének a lovasok.⁶⁹ Hofer jelentése azonban nem teljesen fedte a valóságot, hiszen a kijelölt olaszok közül Montecuccoli és Strassoldo szolgált a németalföldi spanyol haderőben, nevük tehát nem lehetett teljesen ismeretlen az ezen a vidéken toborzandók számára.⁷⁰

A kompániák felállítása olyan lassan és nehézkesen haladt, hogy a megbízott hadivállalkozók „alternatív” megoldásoktól, azaz a csalástól sem riadtak vissza. Hofer jelentése szerint 1597 júliusában ugyanis Giacomo Miniati a Köln közelében megtartott szemlén Montecuccoli második vallon lovas lövész nem teljes létszámú kompániájába saját egységéből 15 vagy 16 katonát akart megmutráltatni. A hadi fizetómester beosztottja azonban rájött a csalásra, és jelentést tett róla Hermann Graf zu Manderscheid gróf mustrabiztosnak. A felelősségre vont Miniati azzal védekezett, hogy ő csak a saját kompániájában létszámfelettivé vált lovasokat akarta kölcsönadni, ám hazugsága gyorsan bebizonyosodott.⁷¹

A létszámproblémák a későbbiekben sem oldódtak meg teljesen. Szintén Hofer jelentéséből derül ki, hogy a 800 vallon lovas lövészek felfogadásával megbízott kapitányok közül

⁶⁴ Watson: *The History of the Reign of Philip the Second*, 520.; Campori, Cesare: *Il conte Alfonso Montecuccoli*. In: *Atti e memorie delle RR. Deputazioni di Storia Patria*, Vol. VII. (1872) http://www.comune.montese.mo.it/moduli/files/01_campori1874.pdf/Letöltve 2015. júl. 10.; [http://www.treccani.it/enciclopedia/alfonso-montecuccoli_\(Dizionario_Biografico\)/Letöltve](http://www.treccani.it/enciclopedia/alfonso-montecuccoli_(Dizionario_Biografico)/Letöltve) 2015. júl. 10.

⁶⁵ ÖStA KA Best. 530/1597.; ÖStA KA Best. 533/1597.

⁶⁶ Heischmann, Eugen: *Die Anfänge des stehenden Heeres in Österreich*. Wien, 1925. 252.

⁶⁷ ÖStA KA Best. 530/1597.

⁶⁸ ÖStA KA Best. 533/1597.

⁶⁹ ÖStA KA HKRA Prag 1597 No. 7.

⁷⁰ Conzato, Antonio: *Dai castelli alle corti. Castellani friulani tra gli Ausburgo e Venezia 1545–1620*. Nordest nuovo seria 36. Verona, 2005. 196–197.

⁷¹ ÖStA KA HKRA Prag 1597 No. 7.

Verlein az előírt 100 fő helyett 135 katonával jelent meg a mustrán. Mivel a többi megbízott nem kívánta a saját egységébe átvenni a fölös számú lovas – holott a gróf második kompániájából még 28 fő hiányzott –, a kirendelt mustrabiztos úgy határozott, hogy csak 113 főt mustrál meg közülük.⁷²

A németalföldről érkezett vallon lovas lövészek valószínűleg végigharcolták a 1597. évi hadjáratot: részt vettek Pápa sikeres (augusztus 13–20.) és Győr sikertelen (szeptember 9–október 3.) ostromában, majd a vác–verőcei összecsapásokban (november 2–9.) is.⁷³ A hadműveletek befejeztével Alsó-Magyarországra rendelték őket téli szállásra, majd 1598 januárjában Érsekújvárra mustrára. Jakob Püchler mustrabiztos jelentéséből tudjuk, hogy a Montecuccoli lovasság tisztjei azt kérték tőle, hogy az elszámolásnál a mustraelőleget ne vonják le tőlük, mivel felfogadjuk ugyan átvette a kiutalt összeget, ám nekik nem fizette ki.⁷⁴ A gróf tehát nem csupán saját hópénzét, hanem katonái járandóságát is zsebre tette. Tegyük hozzá, hogy ez a korszakban egyáltalán nem számított egyedinek, hiszen a hadfelfogadás és -tartás egészét nyíltan vagy némileg palástolva átítták a családok és visszaélések.

Utószó

Ezzel a momentummal zárult Alfonso Montecuccoli több évtizedes karrierje a Habsburg-család szolgálatában, ám karrierje nem tört meg, sőt még inkább felfelé ívelt. Miután 1599-ben visszatért Itáliába, I. Ferdinánd toszkán nagyherceg (1587–1609) szolgálatába állt, és hamarosan felvételt nyert a Szent István Lovagrend tagjai közé. A Medici uralkodó megbízásából több fontos diplomáciai feladatot is teljesített. Ezek közül a leghíresebb az 1603–1604. évi angliai útja. Küldetésének kettős célja volt: egyrészt meggyőződni arról, hogy I. Jakab (1603–1625) valóban szándékozik-e helyreállítani királysága kapcsolatait a Spanyol Királysággal, másrészt ajánlatot tenni egy a Stuart és a Medici házat összekötő házasságra, Élete végén újra, immáron harmadjára került szembe az Oszmán Birodalom haderejével. 1607-ben a nagyherceg egy 17 hajóból álló flottát és 2200 katonát indított Famagusta meghódítására. A sikertelen támadás után a toszkán gályák augusztus 2-án érkeztek vissza Livorno kikötőjébe. Montecuccoli, aki az angol zsoldosokat vezette, még a hazafelé tartó úton meghalt vérhasban.⁷⁵

Bár a gróf 1599-től nem a Habsburg-családot szolgálta, neve a későbbiekben is jól csenghetett a bécsi kormányzatszervek döntéshozóinak fülében. Tehetségük, jó kapcsolataik és ambícióik mellett ennek is volt köszönhető, hogy fia, az *Obrist-Feldzeugmeisteri* rangig emelkedett Ernesto vagy az általa pártfogolt távoli rokon, Raimondo jelentős karriert futott be.

⁷² ÖStA KA HKRA Prag 1597 No. 7.

⁷³ Tóth Sándor László: *A vác-verőcei csata. (1597. november 2–9.).* Hadtörténelmi Közlemények, 102. évf. (1989) 1. sz. 14–42.; *A pápai vár felszabadításának négyszáz éves emlékezete 1597–1997.* A bevezető tanulmányt írta és az okmánytárat összeállította Pálffy Géza. Szerk. Hermann István. Pápa, 1997.; Tóth: *A mezőkeresztesi csata*, 265–279.

⁷⁴ ÖStA KA HKRA Prag 1598 No. 26.

⁷⁵ Campori, Cesare: *Il conte Alfonso Montecuccoli.* In: *Atti e memorie delle RR. Deputazioni di Storia Patria*, Vol. VII, (1872) http://www.comune.montese.mo.it/moduli/files/01_campori_1874.pdf Letöltve 2015. júl. 10.; [http://www.treccani.it/enciclopedia/alfonso-montecuccoli_\(Dizionario_Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/alfonso-montecuccoli_(Dizionario_Biografico)) Letöltve 2015. júl. 10.; Hill, George: *A History of Cyprus*. Vol. 4. Cambridge, 1952. 48–49.; Contini, Alessandra: *Aspects of Medicean Diplomacy in the Sixteenth Century.* In: *Politics and Diplomacy in Early Modern Italy: The Structure of Diplomatic Practice, 1450–1800.* Edited by Daniela Frigo. Cambridge, 2000. 49–94., 92–93.

ZOLTÁN BAGI

Alfonso Montecuccoli in the service of the Habsburg dynasty

In his work on the history of the Thirty Years War (1618–1648), Peter Hamish Wilson points out that several military generals, who participated in the first phase of the biggest and most significant European armed conflict of the 17th century, had gathered their first military experiences or had established their military reputation in the Fifteen Years War (1593–1606) against the Ottoman Empire, which prepared them for commanding larger armies later. Examples include Albrecht Wenzel Eusebius Valdštejn/Wallenstein, Jean T'Serclaes de Tilly or the famous-notorious commander of the Protestant Union, Peter Ernst II von Mansfeld. Raimondo Montecuccoli, who was undoubtedly one of the most famous generals of the Thirty Years War, cannot belong to this group, given that he was born in 1609. But I must note that he was not the first member of the family who decided to serve the Habsburg dynasty instead of the Modena princes. In my paper, I follow those four-decades from the life of one of the famed 17th-century general's distant relative, called Alfonso Montecuccoli, during which he was serving the Habsburg dynasty, with special emphasis on his role in the Fifteen Years War.